

VEDECKÁ KONFERENCIA O METÓDE A METODOLÓGII VIED¹

Búrľivý rozvoj vedy v našej socialistickej spoločnosti, ktorého sme všetci svedkami a prípadne aj účastníkmi, nie je javom náhodným, ale zákonitým: je dôsledkom rozvoja výrobných síl, vyvolaného socialistickou orientáciou našej spoločnosti. Na druhej strane sa rýchly vývin vedy stáva dôležitým predpokladom a podmienkou urýchlenia výstavby materiáľno-technickej základne komunizmu. Dialektická spätosť vývinu vedy so zákonitým vývinom spoločnosti ku komunizmu (sociálne, ekonomické i všeobecné kultúrne podmienky rozvoja vedy i spätný vplyv vedy na každodenný ekonomický i kultúrny život spoločnosti, na riadenie tohto života, na formovanie osobnosti každého občana socialistického štátu), ako aj vnútorné stránky a vlastnosti vedy, ktoré sú jednou z podmienok umožňujúcich túto spätosť — to všetko je predmetom skúmania vedy o vede, čiže metavedy. Výsledky výskumov v metavedeckých disciplínach slúžia predovšetkým vedcom a filozofom, ktorí takto hlbšie poznajúc nielen svoj predmet skúmania, ale aj samo skúmanie, môžu ho ešte viac skvalitňovať a zdokonaľovať. Z tohto dôvodu je rozvoj metavedeckých skúmaní tesne spojený s rozvojom vedy.

Metavedecká problematika je z veľkej časti obsahom dlhodobých cyklov teoreticko-metodologických seminárov, ktoré usporadúva vedenie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Cieľom týchto seminárov je na jednej strane dať hlbšie ideologické, filozofické i metodologické základy práci pedagogických i vedeckých pracovníkov rôznych špecializácií na fakulte a na druhej strane dať pracovníkom širšieho filozofického frontu ďalšie podnety pre tvorivé aplikovanie po-

znatkov špeciálnych vied v ich odbornej činnosti.

Na záver práve prebiehajúceho ročníka týchto seminárov poverilo vedenie Filozofickej fakulty UK Katedru logiky FFUK a Kabinet metodológie vied FFUK (členovia týchto pracovísk sa zaoberajú problematikou dvoch metavedeckých disciplín: logiky vedy a metodológie vied) usporiadať vedeckú konferenciu o metóde a metodológii vedy.

Konferencia sa konala 3. mája 1974 v zasadačke Filozofickej fakulty UK, ktorá svojou kapacitou (80 miest) nestačila pojať všetkých záujemcov. Účastníci konferencie privítali zástupcu vedenia univerzity prorektora prof. PhDr. Michala Topoľského. Konferenciu viedol prodekan FFUK doc. PhDr. Milan Zigo, CSc.

Hlavný referát na tému *Metóda a metodológia vedy* predniesol akademik Vojtech Filkorn, vedúci Katedry logiky FFUK a Kabinetu metodológie vied FFUK. V prvej časti referátu sa zaoberal všeobecne metavedeckou problematikou. Z tejto časti referátu zaujala poslucháčov posáž o tendenciách v súčasnej vede, najmä objasňovanie tendencie po historickosti. Táto tendencia je celkom oprávnená, pretože — ako rečník zdôraznil — veda nie je moc, ale zmocňovanie sa sveta; je to teda proces, súčasť dialektického vývinu poznania a ovládania sveta. Nová historiografia vedy neskúma osoby — vedcov, ale myšlienky, skúma aktuálnu históriu (proces vynárania sa problémov — osoby formulujúce problémy sú v úzadí skúmania) a tvorí racionálnu rekonštrukciu vedy (zbavovanie za náhodného, viažúceho sa na konkrétne podmienky formulovania problémov a ich riešenia; úsilie podať vedu akoby v čistej

podobe). V súvislosti s týmto prof. Filkorn podal kritiku pozitivismu, pre ktorý je aktuálna história vedy nezaujímavá. Podobne akademik Filkorn podrobil kritike aj nemarxistické teórie o dejinách vedy: pozitivistickú koncepciu (podľa nej história vedy je kumulovanie poznatkov, v dejinách vedy nasledujúca teória vstrebáva čast predchádzajúcej) a koncepciu T. Kuhna (nadväzuje na staršiu teóriu civilizačných období; podľa neho v dejinách vedy je medzi teóriami diskontinuita: nová teória musí vedieť vysvetliť všetky tie javy, ktoré vysvetľuje aj stará teória, ale z nového hľadiska, novým spôsobom, novou terminológiou, okrem toho kladie nové problémy, ktoré si stará teória nekladla; medzi teóriami je boj — prijatím novej, lepšej teórie, starú „zahadzujeme“).

V druhej časti referátu akademik Filkorn hovoril o súčasných tendenciách v metodológii. Ďalej definoval metódu vo vede, ukázal, ako možno metódy moderným spôsobom klasifikovať, a hovoril o vzťahu metódy k nástrojom. Významné miesto venoval dialektickej metóde a jej charakteru. Dialektická metóda nie je hoto-
vový, statický, špeciálny nástroj poznávan-
vania, ako sú napr. diagnostické testy, uviedol prof. Filkorn. Je to všeobecný nástroj, princípy činnosti, direktívy, ktoré sa postupne naplňajú konkrétnosťami — v súčasnosti napr. tým, že sa v nej aplikuje systémový prístup.

Na hlavný referát konferencie nadväzovali štyri koreferáty pracovníkov Kabinetu metodológie vied a katedry logiky.

Doc. PhDr. Václav Černík, CSc., samostatný vedecký pracovník Kabinetu metodológie vied, predniesol referát na tému *Dialektika ako logika a teória poznania*. V referáte nadviazal na to, čo hovoril akademik Filkorn o dialektickej metóde. Fundovane, zasvätené a pritom jasne a prehľadne vysvetlil problematiku vzťahu formálnej logiky k dialektickej logike. Ukázal, že formálnu logiku nemožno stotožňovať s metafyzickým pri-

stupom, že formálna logika nestojí nižšie než dialektika (ako je to v prípade metafyziky). Dialektiku nemožno rozvíjať ako paradoxálnu teóriu, logický spor vo vede nie je prípustný, hovoril referent, odvolávajúc sa na názory klasikov marxizmu-leninizmu na túto problematiku. Ďalšia veľmi zaujímavá pasáž v referáte doc. Černíka sa týkala jazyka, v ktorom môže byť vyjadrená dialektika. Spomenul súčasné pokusy o budovanie takéhoto jazyka a ukázal, že nestačí stotožňovať takýto jazyk s niektorým neklasickým jazykom logiky. V ďalšej časti sa doc. Černík podrobnejšie zaoberal problematikou, ktorej sa už dlhý čas intenzívne venuje, a oboznámil účastníkov konferencie s najnovšími výsledkami pri skúmaní špecifickej problematiky dialektickej logiky. Upozornil, že kategóriu praxe treba zaradiť do logiky, pretože myslenie je jednotou odrazu a činnosti a materializuje sa nielen v jazyku, ale aj v praxi, a práve jej prostredníctvom sa stáva kolektívnu ľudskou duchovnou produkciou. Ukázal, že formálna logika skúma jazykové formy myslenia a formálne podmienky objektívnej pravdy, kým dialektická logika skúma kategórie, formy objektívneho obsahu myslenia, teda objektívnu pravdu, a takto obsahuje v sebe formálnu logiku ako svoj abstraktný moment.

Ďalší koreferent — PhDr. Jozef Vicieník, odborný asistent Katedry logiky, referoval na tému *Niektoré východiská marxistickej metodológie spoločenských vied*. Na začiatku svojho vystúpenia referent uviedol, že v predchádzajúcom období sa historický materializmus presadil ako všeobecná metóda spoločenských vied, ako filozoficko-teoretický základ v prístupe k analýze spoločenských javov a procesov a v súčasnosti sa presadzuje tendencia, ktorá spočíva v úsilí rozpracovať historický materializmus aj ako teóriu metódy spoločenských vied. Väčšiu časť svojho referátu venoval dr. Vicieník rozboru dôležitej problematiky vedeckého zákona v marxistickej metodológii spoločenských

vied. V súvislosti s marxistickým riešením problematiky spoločenských zákonitostí podrobil kritike metafyzickú polaritu názorov zástancov idiografizmu a nomologizmu a poukázal na neudržateľnosť pozitivistického ponímania vedeckého zákona. Aj keď pozitívne ohodnotil metódu abstrakcie a stupňovitej konkretizácie, vedúcu od konštrukcie idealizovaných zákonov (sú to všeobecné tvrdenia o idealizovaných objektoch, platné za idealizovaných predpokladov) k ich konkretizáciám (odstraňovaním idealizovaných predpokladov), ukázal, že ani toto riešenie nie je vyčerpávajúce a že treba skúmať imanentné zákony (v Marxovom chápaní vyjadrujú reprodukciu podstatných podmienok existencie a zmeny celkov).

Koreferent PhDr. Pavel Cmorej z Kabinetu metodológie vied mal referát na tému *Logická stavba vedeckého jazyka*. V referáte rozoberal metódy logickej analýzy jazyka vedy, pričom poukázal na význam, ale aj hranice použiteľnosti tejto analýzy. V súvislosti s tým podal serióznú a fundovanú kritiku pozitivistickej absolutizácie logickej analýzy jazyka a pozitivistických snáh redukovať filozofiu na túto analýzu.

Ján Szomolányi a Juraj Steiner z Kabinetu metodológie vied vo svojom koreferáte *Matematika a spoločenské vedy* (referát čítal J. Szomolányi) skúmali súvislosť medzi vývinom matematiky a vývinom jej vzťahu k špeciálnym vedám, pričom poukázali na široké možnosti použitia matematického aparátu v špeciálnych spoločenských vedách. Rozoberali problematiku filozofických a metavedeckých koncepcií matematiky (logicizmus, formalizmus, intuicionizmus a i.), ktorým vznik súvisel s metodologickou reflexiou matematiky, s uvedením si a skúmaním metód práce matematikov. Súčasne upozornili na niektoré moderné metódy použitia matematiky pri výstavbe vedeckých teórií.

Po referátoch nasledovala bohatá diskusia, začierajúca do mnohých oblastí filozofickej a metodologickej problematiky spo-

ločenských vied a nadväzujúca na mnohé partie z referátov. Prof. PhDr. Milan Pišút, DrSc., z Katedry slovenskej literatúry a literárnej vedy vo svojom zaujímavom diskusnom príspevku sa zaoberal filozoficko-metodologickými otázkami literárnej vedy a umenia. V súvislosti s problémom hodnotových kritérií umeleckého diela ukázal, že v umeleckom diele nejde o obranu postoja autora, ale o obranu postojov zobrazovaných postáv. Rozoberal aj otázku vzťahu medzi štruktúrou a spoločenskou funkciou umeleckého diela a vzťah autora a konzumenta umeleckého diela ku skutočnosti. Prof. PhDr. Pavel Ondrus, DrSc., z Katedry slovenského jazyka prispel do diskusie rozbormi niektorých problémov použitia dialektickej metódy v lingvistiky. Nastolil problematiku protikladného a zhodného pri určovaní lingvistických javov a v súvislosti s aplikáciami matematiky v lingvistike sa zaoberal otázkou spracovávaní lingvistických javov za pomoci počítačov. PhDr. Ábel Kráľ, vedúci Kabinetu fonetiky, vo svojom diskusnom vystúpení upozorňoval na rast špecializácie vo vede na jednej strane a na rozvoj všeobecných a interdisciplinárnych teórií na druhej strane. Táto skutočnosť vedie k nevyhnutnosti rozvíjať teamové práce, ktoré diskutér považuje za progresívnu metódu vedeckej práce. Ďalej poukázal aj na potrebu intenzívnejšie rozvíjať teamovú prácu na pôde fakulty. Ďalší účastník diskusie, akademik Andrej Sirácky, profesor na Katedre sociológie, spomenul dôležitú problematiku definície vedy a upozorňoval na rozdiely v definovaní spoločenských vied u marxistických a nemarxistických mysliteľov. Tieto rozdiely sa týkajú systému, štruktúry, funkcie i spoločenských aspektov vedy. PhDr. Ján Komarovský, CSc., vedecký pracovník Kabinetu etnológie, vo svojom diskusnom príspevku sa zaoberal otázkou aplikability teórie informácií na skúmanie tradície. Rozoberajúc problematiku tradície, preskúmal medziiným aj vplyv štruktúry tradovaného textu na udržiavanie tradície.

Ďalší diskutujúci — M. Hrabovský a A. Schwartzová z Ústavu psychológie FFUK (diskusný príspevok čítal M. Hrabovský) v nadväznosti na referát o matematike v spoločenských vedách hovorili o použití matematiky v psychológii, o perspektívach tejto použiteľnosti a o jej hraniciach. Upozornili aj na matematicko-logický pojem modelu, ktorý sa môže úspešne použiť v psychológii. PhDr. Dilbar Alijevová, odborná asistentka Katedry sociológie, vo svojom zaujímavom diskusnom príspevku sa zaoberala problematikou metodologickej reflexie vedy, najmä sociológie. Upozornila, že nevyhnutnosť rozvíjať metateóriu sa zvyšuje v období kríz danej vedy, a ukázala, že metodologické hnutie vo vede je typickou vlastnosťou súčasnej vedy. V súvislosti s aplikabilitou logiky, metodológie a všeobecnej teórie systémov na sociológiu zdôraznila, že úplná formalizácia obsahu sociológie nie je možná. Rozoberajúc problematiku metodológie sociológie, podala kritiku názorov buržoázných sociológov na túto metateóriu. PhDr. Marián Skladaný, odborný asistent Katedry všeobecných dejín a archeológie, v súvislosti s problematikou dejín vedy a spoločnosti poukázal na zásadný význam Marxovho pojmu spoloč-

ensko-ekonomickej formácie a z tohto hľadiska podrobil kritike buržoázne koncepcie periodizácie dejín a upozornil na potrebu spresniť marxistickú periodizáciu dejín.

Referáty, diskusné príspevky i faktické poznámky ďalších účastníkov konferencie umožnili vytipovať kľúčové problémy metodológie spoločenských vied, ktoré je potrebné — v záujme ďalšieho tvorivého, z marxisticko-leninských pozícií vychádzajúceho riešenia problematiky spoločenských vied — preskúmať v rámci kolektívnej práce filozofov, metodológov a špeciálnych vedcov. Ide predovšetkým o tieto okruhy problémov: 1. problém zákona v spoločenských vedách; 2. marxistické poňatie historizmu; 3. rozpracovanie metód systémového prístupu v spoločenských vedách; 4. rozpracovanie štruktúrno-genetických metód v spoločenských vedách; 5. analýzu spoločenských vied a 6. matematické metódy v spoločenských vedách.

Priebeh konferencie ukázal, že jej usporiadanie bol záslužný skutok vedenia FFUK v Bratislave, a že usporiadanie ďalších vedeckých konferencií — napr. na uvedené témy — iste prispieje k ďalšiemu rozvoju marxistických spoločenských vied u nás.

R. P. Hambálek

¹ Veľká časť materiálov z konferencie o metóde a metodológii vedy na FFUK v Bratislave bude sa postupne uverejňovať v tomto časopise.